

Ковтонюк К.В.

Університет економіки та права «КРОК» (м.Київ)

ІНТЕГРАЦІЙНІ МОЖЛИВОСТІ УКРАЇНИ В РЕГІОНАЛЬНИХ ФІНАНСОВИХ ПРОСТОРАХ ЄВРАЗІЇ

Актуальність теми. Однією з провідних закономірностей, що спостерігається у світовій економіці з середини ХХ століття, є фінансова інтеграція, що характеризується дедалі більшим переплетенням національних економік [1, с. 138]. А прагнення різних країн об'єднатися в економічні регіональні союзи є способом їх самозахисту перед лицем глобальної фінансової кризи та запобігання втратам для національних економік. Реалізація їх інтеграційних прагнень спрямована на згуртування воєдино економічних потенціалів, які в подальшому передбачають формування стійкого попиту на валюту певного регіонального союзу [2, с. 61], обумовлюючи прискорення розвитку інтеграційного об'єднання в межах єдиного фінансового простору.

Постановка проблеми. Головним завданням для українського політикуму та науковців, має стати становлення ефективного національного фінансового простору та визначення можливих варіантів його інтеграції до регіонального фінансового простору, що відповідатиме національним інтересам, оскільки успішний розвиток фінансового сектору України є запорукою стабільного й ефективного функціонування всієї економічної системи. Протягом останніх років розвиток цього сектору характеризувався зростанням кількісних показників капіталу, зобов'язань і активів, посиленням конкуренції, особливо з іноземними компаніями, розбудовою необхідної інфраструктури, а також удосконаленням відповідної законодавчої бази. Утім, зростання кількісних показників не привело до

істотного поліпшення якісних характеристик [3, с. 53], що визначає неможливість реалізації інтеграційних пріоритетів України відповідно до моделі інтеграції, яка ґрунтується на першочерговості етапів політичної та валютної інтеграції. Тобто, вибір можливого напрямку фінансової інтеграції, визначається відповідно до реалізації конкурентних переваг України у торговельній сфері, а також і поведінкою валют країн - наших основних торговельних партнерів [4, с. 15-27], які ввели або планують ввести єдину регіональну валюту.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Враховуючи актуальність реалізації інтеграційних пріоритетів України в цілому та у фінансовому просторі зокрема, чимало вітчизняних та іноземних вчених присвятили свої праці даній проблематиці, серед них слід відзначити О.Білоруса, А.Гальчинського, В.Естегнеева, В.Козюка, З.Луцишин, С.Моисеева, Ю.Пахомова, С.Фоміната ін.

Недосліджена раніше частина проблеми. В економічній літературі переважають дослідження загальних аспектів взаємовідносин України з інтеграційними об'єднаннями Євразії, зокрема, визначення особливостей становлення і розвитку інтеграційних угруповань, участі в них України або її можливої інтеграції в майбутньому, перспектив розвитку інтеграційних процесів в євразійських регіональних об'єднаннях, а також протікання або запровадження в них процесу фінансової інтеграції. Незважаючи на значний доробок у дослідженні інтеграційних об'єднань Євразії та участі в них України, подальшого дослідження потребує комплексний аналіз усіх можливих варіантів інтеграції України, що сприятиме економічному зростанню.

Метою дослідження є аналіз усіх можливих варіантів залучення України в інтеграційні євразійські об'єднання, що сприятиме максимізації економічних вигід країни від поглиблення співробітництва, і в.ч. у фінансовій сфері.

Вклад автора та дослідження результатів. Інтеграційні ж пріоритети України перебувають у полі двох різноспрямованих векторів. З одного боку, обережне ставлення до участі в інтеграційних угрупованнях країн з високим рівнем наднаціонального регулювання, зумовлене особливостями України як самостійного суб'єкта інтеграції в рамках східного вектору співробітництва - СНД, ЄСП, ЧЕС. З другого, неможливістю тривалого «позаінтеграційного» розвитку в регіоні навіть при умові часткової втрати державного суверенітету країни у економічній або фінансовій сфері в межах західного вектору - ЄС (рис. 1) [5, с. 127]. Пріоритетність саме європейського вектору інтеграції для України, визначена в 2002 році у Посланні Президента України до Верховної ради України «Європейський вибір» [6, с. 9].

Можливість реалізації інтеграційних прагнень України з країнами Європи у інших форматах не визначається за необхідне, обумовлюється наступними чинниками:

1. віддаленістю географічних кордонів Європейської асоціації вільної торгівлі (ЄАВТ) і Балтійського ринку від України, що підсилюється низькою часткою зовнішньоторговельного обігу даних країн в загальному обсязі торгівлі України (протягом 2004-2008 років не перевищувала 2% відповідно у двох інтеграційних об'єднаннях);

2. повна інтеграція країн-членів Центральноєвропейської зони вільної торгівлі (ЦЕФТА) до ЄС, що характеризується значною часткою країн Вишеградської групи у зовнішньоторговельному обігу України, який протягом 2004-2008 років коливався на рівні 7-9%. Крім того, на сьогодні, триває переговорний процес щодо створення зони вільної торгівлі у форматі «плюс» (ЗВТ+) між Україною та ЄС, який також передбачає підписання додаткових зобов'язань щодо лібералізації ринку послуг і погодження екологічних стандартів України та країн ЄС [7, с. 11].

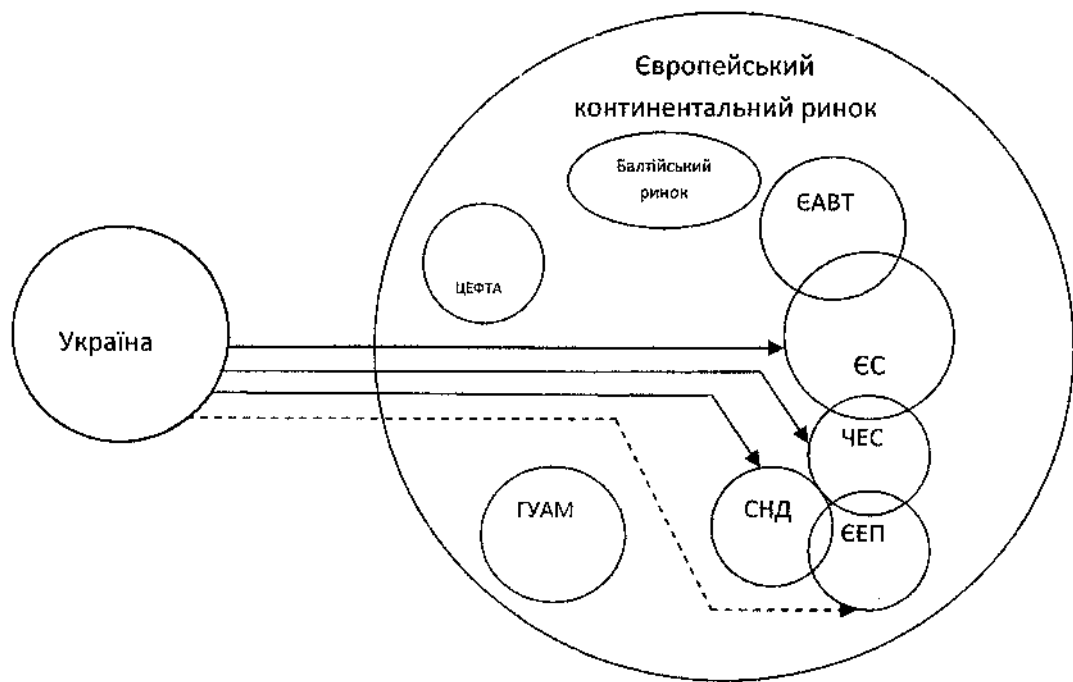

Рис. 1. Регіональні інтеграційні пріоритети України

Джерело: доопрацьовано [5, с. 128]

Зважаючи на те, що будь-який вектор включення України до регіонального фінансового простору, розглядається як один з етапів економічної інтеграції, тобто повинен забезпечуватися не лише фінансовою, але й економічною доцільністю. Хоча, на думку Естегнеева В.Р., визначення необхідності залучення до процесу фінансової інтеграції являється апріорним, тобто воно здійснюється на основі вимірного виграшу відносних витрат, проте можливі види виграшу пропонуються як ймовірна (хоча і кількісно практично не визначена) заохочувальна премія в майбутньому за «правильний» сьогоднішній вибір [8, с. 37].

Так, з 2004 по 2008 роки частка українських товарів на світовому ринку зростає у вартісному вимірі на 34282,11 млн. дол. США або на 150 % (по відношенню до 2004 року). Відповідна тенденція характерна також і для імпорту товарів в Україну, тобто за п'ять років їх частка зростає на 56539,33 млн. дол. США або 195 %. Проте, в розрізі пріоритетних інтеграційних об'єднань для України пострадянського простору (СНД, ЄЕП, ЧЕС, ГУАМ)

та ЄС ситуація складається дещо інакше (табл. 1-2), що дає можливість визначити стратегічних партнерів.

Зростання обсягу торгівлі українських товарів і послуг у країни СНД (табл. 1) у порівнянні із загальним обсягом експорту зросло з 27,9% у 2004 році до 35,7% у 2008 році, в т.ч. у форматі чотирьох країн ЄП зростання склало 6,7% (з 23,5% до 30,2%) в порівнянні з 7,8% у всіх 11 країн членів СНД; менше збільшення обсягів торгівлі спостерігалось в межах ЧЕС і ГУАМ - з 33,5% у 2004 р. до 37,8% у 2008 р. і 2,8% у 2004 р. до 3,7% у 2008 р. відповідно. Скорочення обсягу торгівлі спостерігалось лише в ЄС і становило 4,9% протягом 2004-2008 рр. (з 33,1% до 28,2%), Але зменшення частки країн ЄС у структурі торгівлі не позначилось на скороченні вартісних обсягів: у 2004 р. 11009,39 млн. дол. США до 18129,49 млн. дол. США у 2008 р.

В імпорті товарів і послуг (табл. 2), навпаки, простежується значне скорочення обсягів торгівлі з країнами ЧЕС (з 41,7% у 2004 до 26,8% у 2008 р.), ЄП (з 42,3% у 2004 р. до 28,6% у 2008 р.) і СНД (з 49,3% у 2004 р. до 37,6% у 2008 р.). Протилежні ж тенденції характерні для обсягу імпорту: зростання вартісного виміру з країн ЧЕС (з 12495,39 млн. дол. США у 2004 р. до 23383,93 млн. дол. США); ЄП (з 12738,45 млн. дол. США у 2004 р. до 25342,71 млн. дол. США) і СНД (з 14873,88 млн. дол. США у 2004 р. до 33569,43 млн. дол. США).

В цілому за результатами торгових взаємовідносин від'ємне сальдо спостерігається між Україною та країнами ЄС-27 (-13140,6 млн. дол. США), що обумовлюється щорічним зростанням обсягу імпорту машинобудівельної торгівлі (внаслідок розширення обсягів споживчого кредитування та зростання купівельної спроможності населення, що дещо сповільнилося тільки у 2008 році) та превалюванням в торговій структурі готових товарів високого ступеню обробки (продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості, вироби з деревини і промислові вироби). Крім того, зріс вартісний обсяг від'ємного сальдо з країнами СНД (-4695,53 млн. дол. США

у 2004 р. до -9285,64 млн. дол. США у 2008 р.) і скоротився в межах ЄСП (-3705,14 млн. дол. США у 2004 р, до -2658,28 млн. дол. США), обумовлено залежністю від цін на екзегетичні ресурси (які мають тенденцію до вартісного, а не кількісного обсягу).

Сприятлива динаміка додатного сальдо торговельного балансу, намітилася лише з країнами ЧЕС з 2003 р. (-4-271,13 млн. дол. США у 2003 р. до +5362,58 млн. дол. США) і ГУАМ з 2002 р. (+561,31 млн. дол. США до 4141,75). Можна припустити, що позитивна динаміка домінування обсягів експорту над імпортом в країнах ЧЕС та ГУАМ буде продовжуватися, що характеризується різними рівнями економічного розвитку країн даного регіону. Проте, незважаючи на безумовні досягнення на шляху інтеграції в межах ЧЕС, для більшості країн Чорноморського регіону торгівля з партнерами по ЧЕС не посідає чільного місця в загальному обсязі зовнішньоторговельного обороту і зорієнтована на високорозвинуті країни, насамперед ЄС [9, с. 307]. Останній також надає фінансову допомогу в рамках програми технічної допомоги для нових незалежних держав ТАСІС. Країни ж ГУАМ, на сьогодні, в більшій мірі зорієнтовані на політичне ніж економічне співробітництво, а їх частка в міжнародній торгівлі України є надзвичайно малою, тобто дане інтеграційне об'єднання не доцільно розглядати як перспективний напрямок інтеграції.

Отже, майже всі досліджувані інтеграційні об'єднання, крім ГУАМ, займаю приблизно однакове місце серед торговельних партнерів України. Тобто подальший розвиток торговельного співробітництва між країнами-членами розглянутих інтеграційних угруповань і Україною залежатиме від можливості подальшого розвитку інтеграційного процесу в.т. числі на рівні фінансової інтеграції, що передбачає введення єдиної регіональної валюти. В свою чергу, в найближчій перспективі можливі лише два інтеграційних векторів інтеграції - східний (СНД або ЄСП) та західний (ЄС).

Східна інтеграційна перспектива інтеграції України до регіонального фінансового простору, обумовлюється подібністю джерел формування

базових економічних структур і однотипністю проходження перехідних процесів, в наслідок чого рівень розвитку ринкової економіки та її інститутів є приблизно однаковим; фетишизація традиційних зв'язків між колишніми республіками СРСР і неврахування того факту, що такі зв'язки формувалися під впливом радянського поділу праці з відповідним використанням планово-адміністративних методів утворення «територіально виробничих комплексів» (а це при переході на ринкові принципи функціонування економіки може не відповідати принципам ефективності та доцільності); визнання, що спільність радянської науково-технічної спадщини є ендегенним фактором інтеграції *ex ante*, який забезпечує перманентну тенденцію до збереження відтворювальних зв'язків на мікроекономічному рівні; акцентування на культурній близькості, що є передумовою мобільності фактора праці та простоти наведення бізнес-комунікацій; наполягання на необхідності розвитку всіх можливих форм мікроекономічної інтеграції у валютно-фінансовій сфері (спільні біржі, взаємне котирування, об'єднання електронних платіжних систем, спільні депозитарії тощо), які б доповнили існуючий рівень коопераційних і технологічних зв'язків між підприємствами країн-членів СНД та забезпечили передумови для валютно-фінансової інтеграції на макрорівні у вигляді координації монетарної, фінансової, бюджетної політики тощо.

Проте передумови розвитку східного інтеграційного вектору як в рамках СНД так і ЄЄП, демонструють перекручене розуміння функціонування валютних союзів. Це стосується того, що наявні мікроекономічні зв'язки, які успадковані у деформованому вигляді та модифікуються на якісно відмінних принципах, нічого не говорять про те, чи відповідають країни регіону принципам оптимальної валютної зони. Крім того, спільне радянське минуле не дозволяє вважати, що ті економічні структури, які виникли тоді і функціонують з тим чи іншим рівнем реформування нині, забезпечують фундамент для симетричності шоків, бізнес-циклів і, найголовніше, мікроекономічних пріоритетів у контексті

інституціональної основи їх досягнення. Єдиним вагомим аргументом на користь введення регіональної валюти є забезпечення країн регіону від валютних коливань і зменшення трансакційних витрат. Реалізація даної перспективи планується з переведення розрахунків за поставки енергоносіїв до сусідніх країн, у тому числі до України, від доларів США до рублів, а також перевести двосторонні розрахунки з міжнародної торгівлі в національні валюти з іншими країнами світу, у тому числі з Китаєм, В'єтнамом та Індією, що робить реальним створення на цій базі ще однієї вільно конвертованої регіональної резервної валюти з подальшим розширенням її використання в межах частини СНД або ЄСП [2, с. 62].

Потенційним претендентом на таку роль, на думку російського президента Д.Медведева, має стати російський рубль при умові його внутрішньої конвертованості. Також зміни статусу валюти з національної та регіональну, передбачає дотримання певних вимог. По-перше, законодавче закріплення можливості вільного руху фінансових ресурсів, що було здійснене в Російській Федерації в 2006 році і сприяло конвертованості рубля для резидентів країни, а також можливого підвищення його міжнародного статусу. По-друге, достатній рівень відкритості економіки і частки на світовому товарному ринку, тобто позиціонування країни як великої. В свою чергу, по паритету купівельної спроможності російська економіка входить до десятки країн-лідерів, посідаючи дев'яте місце. Тобто її можна порівнювати з економікою іншої країни-емітента резервної валюти — Великобританії. Одночасно, при оцінці ВВП у поточних цінах у доларах США російська економіка в 2007 році перебувала на 2-му місці, серед країн, що розвиваються, поступаючись лише Бразилії й Китаю. Росія входить до числа країн з помірною зовнішньоторговельною відкритістю, а обсяг сукупного імпорту й експорту сягає 30% ВВП країни. По-третє, забезпечення стабільності валютного курсу валюти, що визначає ступінь довіри до неї ринкових учасників. Незважаючи на не меншу стійкість курсових коливань

рубля по відношенню до світових резервних валют, проте залишається більш стабільним по відношенню до американського долара і євро [10, с. 7-9].

Зміцнення російської валюти може здійснювати в середньостроковій перспективі, на думку професора фінансів Університету Чикаго Р.Раджан, внаслідок можливого зростання цін на нафту, оскільки галузь є недоінвестована, то зростання фактичного попиту підвищиться, а, відтак, рубль зміцнюватиметься.

Слід також відзначити, що використання російського рубля в якості регіональної валюти уповільнюється недостатнім ступенем розвитку російського фінансового ринку (недостатньо ємний ринок для проведення операцій та здійснення довгострокових великих вкладень), високим рівнем інфляції (зменшує стійкість купівельної спроможності рубля) тощо.

Отже, процес фінансової інтеграції України в регіональний простір СНД або СЕП, зумовлюється в більшій мірі спільністю економічного та фінансового минулого, яке протягом вісімнадцяти років незалежності не створило передумов ефективної фінансової інтеграції. А використання російського рубля як регіональної валюти, спрямоване першочергово на скорочення трансакційних витрат, які не забезпечуватимуть країнам вигод від фінансової інтеграції в силу відсутності стабільних макроекономічних передумов розвитку даного процесу.

Альтернативою даному вектору реалізації інтеграційних прагнень України у фінансовій сфері - західний вектор, що стане можливим лише після набуття країною повноправного членства в ЄС, що ґрунтувався на її життєво важливих інтересах, історичному прагненні українського народу бути невід'ємною частиною єдиної Європи, природно викристалізувався з усієї попередньої історії українського народу, його менталітету і глибоких демократичних традицій. А приєднання країни до зони євро стане завершенням розпочатого співробітництва на доінтеграційному етапі. Значущість подібних висновків підтверджуються і положеннями Спільної Стратегії Європейської Ради, прийнятої на Гельсінській сесії Європейської

Ради в грудні 1999 р. Ідеться, зокрема, про заявлену готовність ЄС підтримувати Україну у виробленні макроекономічної політики, яка передбачає стабілізацію цін і платіжного балансу в державі, оздоровлення фінансової системи. А також, зазначається в Угоді про партнерство і співробітництво (УПС) між Україною та ЄС, яка має на меті створення умов для реалізації «чотирьох свобод» - свободи вільного пересування людей, послуг, товарів та капіталів.

Ефективність функціонування європейського фінансового простору засвідчується вже протягом останніх семи років (тобто з 1999 року) на основі досвіду 16 країн членів зони євро (з січня 2008 року), особливо в умовах фінансових та економічних криз. Проте, незважаючи на чіткий, прозорий і зрозумілий процес інтеграції країни в зону євро необхідно відповідати чотирьом Маастрихтським критеріям, які визначають необхідні передумови для реалізації ефективного процесу інтеграції (в межах східного вектору фінансової інтеграції відсутні жодні вимоги для майбутніх країн-членів, що характеризує його як зону розрахунків за енергетичні товари або недосконалість планів створення валютного союзу).

Висновки. Залучення України до регіонального фінансового простору, обумовлюється ступенем розвитку торгових взаємовідносин з інтеграційними об'єднаннями Євразії, а також можливістю даного угруповання використовувати єдину валюту. Тобто, можливими напрямками реалізації економічних інтересів України на всіх етапах інтеграції є східний (СНД або ЄЕП) та західний (ЄС) вектори. Останній з яких є найбільш привабливим в силу своєї історичної сформованості та перспективності, що базується на жорсткому дотриманні Маастрихтських критеріїв фінансової інтеграції.

Джерела та література

1. Чуб О.О. Банківська діяльність у контексті інтеграції та глобалізації/ О.О. Чуб // Фінанси України. - 2008. ~№1. - С. 138-146

2. Вожжов А.П. Про причини створення регіональних резервних валют і зміни у світовій валютній системі / А.П. Вожжов // Фінанси України. - 2009. - № 3. - С. 56-65
3. Науменкова С.В, Міщенко С.В. Інституційний розвиток фінансового сектору України / С.В. Науменкова, С.В. Міщенко // Фінанси України. - 2008. - № 7. - С. 53-71
4. Барановський О.І. Актуальні проблеми функціонування валютних ринків / О.І.Барановський // Фінанси України. - 2009. - №4. - С. 13-32
5. Пахомов Ю.М. Національні економіки і глобальному конкурентному середовищі / Ю.М.Пахомов, Д.Г.Лук'яненко, Б.В.Губський. - К,: Україна, 1997.-237 с.
6. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004-2015 роки) “Шляхом Європейської інтеграції” / [Гальчинський А.С., Геєць В.М. та ін.]. - К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004. - 416 с.
7. Free Trade between Ukraine and the EU: An impact assessment Report. International centre for policy studies. -Kyiv2007.-302pp.
8. Евстигнеев В.Р. Валютно-финансовая интеграция в ЕС и СНГ. Сравнительный семантический анализ / Евстигнеев В.Р. - М.: Наука, 1997. - 271 с.
9. Міжнародні організації: навч. посібник / [Козак В.Г., Ковалевський В.В., Кутайня З. та ін.]. - К.: Центр учбової літератури, 2007. - 440 с.
10. Моисеев С. Рубль как резервная валюта / С. Моисеев// Вопросы экономики. - 2008. - №9. - С. 4-21.